

**ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КОНСТРУЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Досліджено існуючі підходи щодо визначення понять "механізм" та "економічний механізм". Наведено процес конструювання механізму. Запропоновано використання трирівневого підходу побудови механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: механізм, економічний механізм, економічна безпека, конструювання, механізм забезпечення економічної безпеки підприємств, суб'єктно-об'єктний підхід, системний підхід, процесний підхід.

N. I. GAVLOVSKA
Khmelnytsky National University**THEORETICAL BACKGROUND OF CONSTRUCTING OF THE MECHANISM
OF ECONOMIC SAFETY MAINTENANCE OF THE ENTERPRISE**

The existing approaches to the definition of "mechanism" and "economic mechanism". Shows the process of construction machinery. The use of three-tier approach of building a mechanism to ensure economic security. The first level takes into consideration the influence of managers, workers to economic security and other employees (subject control) to a system of economic security (facility management). That is, the use of subject-object approach. The second level takes into account the multiple composition of economic security, where every subsystem is proposed to consider the position of a single mechanism. That is, using a systematic approach. The third level mechanism to ensure economic security implies the need to consider it from the standpoint of specific processes, namely functions of management (planning, organization, motivation and control). That is, using a process approach.

Keywords: mechanism, economic mechanism, economic security, construction, mechanisms to ensure economic security, subject-object approach, system approach process approach.

Вступ. Досліджуючи розвиток економічних явищ та процесів, значна кількість авторів підкреслює неоднозначність трактування цих процесів та наявність великої кількості положень та концепцій, в яких пропонується їх особливе авторське бачення. Нестабільність розвитку суспільства та економіки зокрема не дозволяє однозначно оцінювати відповідні процеси та явища, оскільки деякі постулати, що здавалися непорушними у певний момент розвитку суспільства, з часом могли суттєво змінюватися, а іноді навіть спростовуватися. Тому категоричність деяких дослідників у «просуванні» свого бачення окремої наукової проблеми, з філософської точки зору та з урахуванням історичного досвіду, іноді виглядає недоречно. Не виключенням є і трактування таких складних понять, як механізм та «економічний механізм», що зустрічаються у значній кількості досліджень економічного напрямку, не виключенням є і екосистейт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про увагу багатьох науковців [3, 4, 5, 8, 9] до окресленої проблеми, хоча у дослідженнях з економічної безпеки зазначена проблематика розглядається не надто детально, що потребує ґрунтових досліджень і особливо на мікрорівні.

Метою статті є дослідження теоретичного базису механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Офіційного статусу термін "економічна безпека" набув у 1985 р. на 40-й сесії Генеральної асамблеї ООН, де було прийнято резолюцію "Міжнародна економічна безпека". На 42-й сесії Генасамблеї ООН прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки. До теперішнього часу питання забезпечення як економічної безпеки держави, так і окремого підприємства, є надзвичайно актуальним. Оскільки економічна безпека характеризує захищеність потенціалу або інтересів від небажаних загроз, здатність зберігати стійкість і рівновагу та гармонізацію інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища, вона є запорукою успішного функціонування будь-якого підприємства. Зважаючи на слід підкреслити важливість конструювання механізму забезпечення економічної безпеки підприємств, однак, для початку необхідно дослідити саме поняття "механізм".

Термін «механізм» стосовно економічної системи вперше застосував К. Маркс для характеристики процесів функціонування капіталістичної виробничої системи, яка розглядається ним як «економічний механізм» [10, с. 72]. Підходи до визначення понять "механізм" та "економічний механізм" наведено у таблиці 1.

У дослідженнях економічної безпеки суб'єктів макро- та мікрорівня, механізм забезпечення безпеки розглядається, однак рекомендації з його конструювання та супроводу практично відсутні або носять частковий характер. Тому, на нашу думку, доцільно розглянути процес конструювання механізму забезпечення економічної безпеки підприємства більш детально.

Процес конструювання механізму забезпечення економічної безпеки підприємства складається з певної послідовності дій, від якості виконання яких залежатиме кінцевий результат. Умовно процес

конструювання механізму можна поділити на декілька укрупнених етапів (рис. 1):

- 1) підготовчий етап;
- 2) етап безпосереднього проектування механізму;
- 3) реалізація та впровадження механізму;
- 4) супровід механізму.

Таблиця 1

Підходи до визначення понять "механізм" та "економічний механізм"

Автор, джерело	Механізм – це ...
Азріліян А.Н. [6, с.401]	послідовність станів процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища; система, пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності
Гончаров С.М. [14, с.185]	сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, здійснення певних дій задля досягнення мети
Мельничук О.С. [13, с.431]	сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ
Мочерний С.В. [1, с.135]	система певних ланок та елементів, що приводять їх у дію
Кульман А. [8, с.13–14]	системи взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу
Моїсєєв М.М. [12, с.292]	сукупність станів і процесів, з яких складається якість фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне і т. ін. явище, наприклад, механізм мислення
Автор, джерело	Економічний механізм – це ...
Ільницька Г. Я. [4, с.292]	основна частина господарського механізму підприємства, що включає економічні методи, способи, форми та інструменти впливу на економічні відносини і процеси
Завадський Й. С. [2, с.81]	складовий елемент господарського механізму, що включає економічні стимули (державні економічні стимули виробництва й матеріальні стимули праці) та важелі (планування, госпрозрахунок, фінансування, умови реалізації продукції, виробничо-технічне обслуговування, умови господарювання, різні ліміти, собівартість продукції, рентабельність виробництва тощо)
Козаченко А. В. [5, с.39]	сукупність способів, методів, прийомів, показників, норм та інших економічних елементів, завдяки комплексному впливу яких досягається кінцевий результат діяльності механізму
Маєвський В. П. [9, с.5]	є складовою господарського механізму, який складається з планування і економічного стимулювання
Лео Гурвіц, Роджен Майерсон, Ерік Маскін [3, с. 7–8]	стратегічна гра на основі взаємодії між економічними суб'єктами, опису того, як можуть діяти суб'єкти господарювання і до чого призведе набір їх дій

Підготовчий етап проектування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства починається зі збору інформації з зовнішніх та внутрішніх джерел. Основною метою якого є виявлення потенційних загроз та особливостей впливу суб'єктів зовнішнього середовища, а також оцінка поточного стану підприємства та виявлення резервів його розвитку. Окрім того, слід констатувати факт наявності різних поглядів та інтересів учасників та зацікавлених сторін побудови механізму, при тому чим більша їх кількість, тим більший набір можливих станів та очікуваних результатів. В даному контексті слід відзначити фундаментальний вклад Е. Маскіна в теорію економічних механізмів, що полягає в наступному: він сформулював задачу імплементації (implementation problem), що потребує, щоб всі рівноваги одержуваних механізмів приводили до бажаної економічної функції [15]; визначив умови, необхідні для імплементації, зокрема умови монотонності (за Маскіним) для імплементації за Нешем; запропонував конкретні механізми, зокрема універсальний механізм імплементації [3, с. 18]. Тобто у разі побудови механізму забезпечення економічної безпеки підприємства є певна кількість суб'єктів (гравців) (наприклад власники бізнесу, директор підприємства, головний бухгалтер, працівники служби економічної безпеки та інші) і кілька можливих альтернатив, що обумовлені внутрішнім та зовнішнім середовищем суб'єкта господарювання. Окрім того, вподобання суб'єктів можуть бути абсолютно довільними і різними. Отже, виникає об'єктивна необхідність вибору з множинної кількості станів і набору можливих результатів, а правило суспільного вибору в загальному вигляді наведено у таблиці 2.

Окрім представленої ситуації у таблиці 2, можливий і інший варіант, а саме: суб'єкти не мають можливості визначити наявний стан або стани, і це означає, що вони не знають, яку альтернативу пропонує обрати правило колективного вибору. У такому разі Е. Маскін [11, с. 10–12] пропонує використовувати рівновагу Неша, оскільки механізм реалізує правило суспільного вибору варіантів, що відповідають рівновагам Неша. У більш загальній постановці, механізм g реалізує правило суспільного вибору f варіантів,

відповідних рівновагам Неша, якщо $f(\Theta) = \text{NEg}(\Theta)$ для всіх Θ , де $\text{NEg}(\Theta)$ – безліч рівноваг Неша механізму g при стані Θ [11, с. 12].

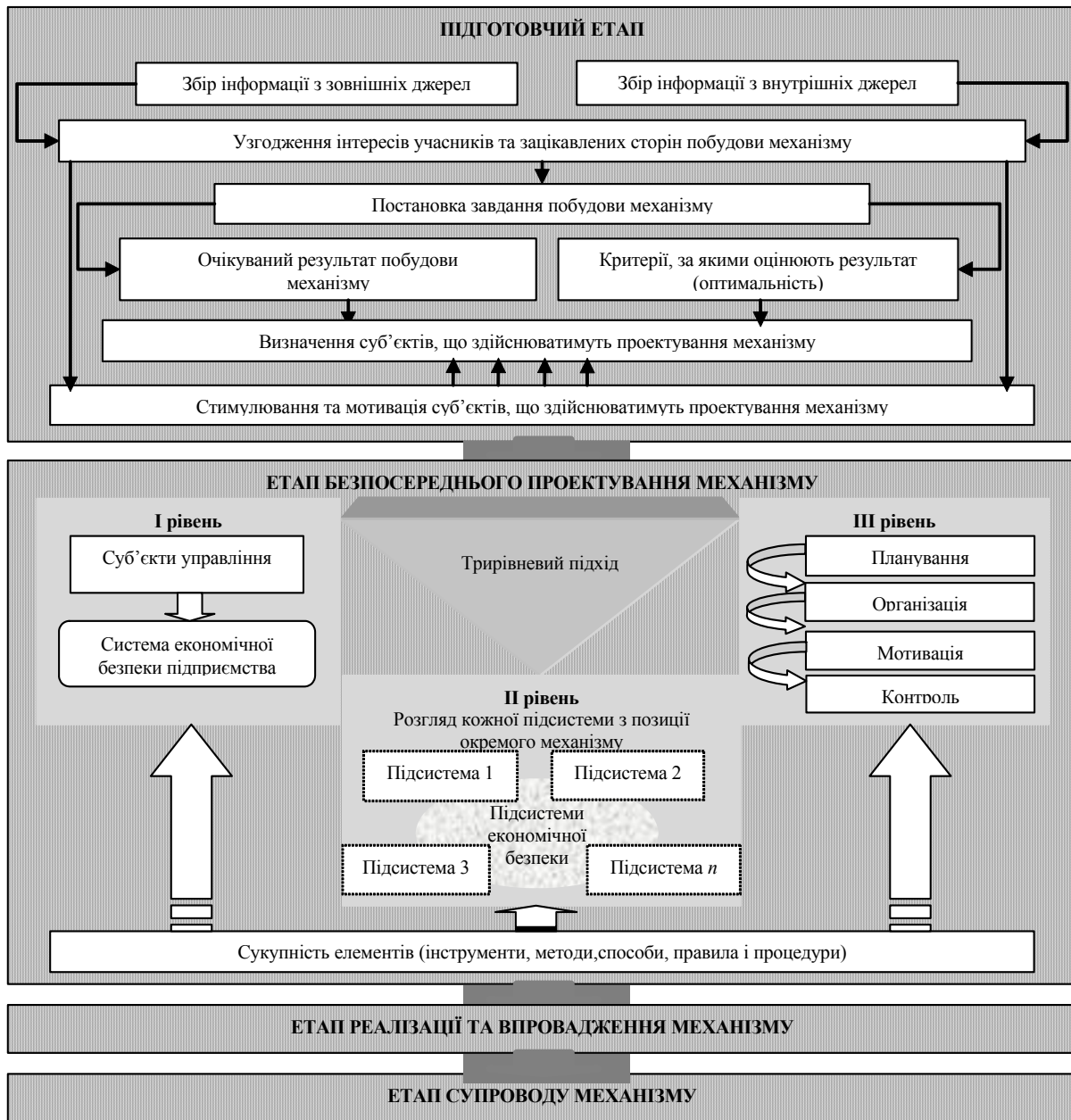

Рис. 1. Процес конструювання механізму

Таблиця 2

Правило суспільного вибору f (адаптовано за [3, с. 18])*

Стан Θ_1			Стан Θ_2			Стан Θ_n		
Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт	Суб'єкт
1	2	n	1	2	n	1	2	n
A_1	A_1	A_1	A_1	A_1	A_1	A_1	A_1	A_1
A_2	A_2	A_2	A_2	A_2	A_2	A_2	A_2	A_2
A_n	A_n	A_n	A_n	A_n	A_n	A_n	A_n	A_n
$f: \Theta_1 \rightarrow A_1$ (або (i) A_2 , або (i) A_n)			$f: \Theta_2 \rightarrow A$ (або (i) A_2 , або (i) A_n)			$f: \Theta_3 \rightarrow A$ (або (i) A_2 , або (i) A_n)		

* f – відповідність (багатозначна функція)

A_1, A_2, A_n – набір можливих альтернатив

$f: \Theta \rightarrow A$ – де для будь-якого $\Theta \in f(\Theta)$ інтерпретується як набір оптимальних результатів при стані Θ (ми допускаємо можливість того, що більше одного результату можна вважати оптимальним в даному стані)

Передумовою побудови економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, окрім узгодження інтересів учасників та зацікавлених сторін, є визначення очікуваного результату та критеріїв, за якими буде відбуватися оцінка результату (оптимальність). Зазначені складові істотно залежать від постановки завдання, і знаходяться у безпосередній компетенції учасників та зацікавлених сторін.

Одним з ключових завдань, що стоїть перед зацікавленими особами в процесі розробки механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, є визначення складу компетентних суб'єктів, що здійснюватимуть проектування механізму, а також, розробка дієвих стимулів та використання різних видів мотивації, що спонукатимуть їх сумлінно ставитися до своїх завдань та якісно виконувати обов'язки.

Етап безпосереднього проектування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає використання різних підходів. Як справедливо зазначає Круглов М.І., структуру механізму діяльності підприємства через неоднорідність його елементів можна представити в декількох розрізах [7]: як комплексну категорію управління – сукупність ряду основних категорій управління; як сукупність (систему) окремих механізмів; як сукупність елементів єдиного механізму. Отже, враховуючи думку Круглова М.І., можна представити трирівневий підхід механізму забезпечення економічної безпеки підприємства (таблиця 3).

Таблиця 3

Трирівневий підхід побудови механізму забезпечення економічної безпеки підприємства (адаптовано за [7])

Рівень	Характеристика	Особливість розгляду механізму забезпечення економічної безпеки підприємства
I рівень	сукупність ряду основних категорій управління	вплив керівників, працівників служби економічної безпеки та інших працівників (суб'єкту управління) на систему економічної безпеки підприємства (об'єкт управління)
II рівень	сукупність (систему) окремих механізмів	враховуючи багатоелементний склад системи економічної безпеки підприємства, необхідно розглянути кожен підсистему з позиції окремого механізму
III рівень	сукупність елементів єдиного механізму	механізм забезпечення економічної безпеки підприємства слід розглядати з призми конкретних процесів, тобто функцій управління (планування, організація, мотивація та контроль)

Даний підхід дозволяє комплексно і системно підійти до проблеми формування дієвого механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Висновки. Таким чином при побудові механізму забезпечення економічної безпеки підприємства слід використовувати трирівневий підхід, що складається з:

- 1) суб'єктно-об'єктного підходу;
- 2) системного підходу;
- 3) процесного підходу.

Поєднання наведених підходів при проектуванні механізму забезпечення економічної безпеки передбачає наявність сукупності елементів, а саме: інструментів, методів, способів, правил і процедур, характеристика та детальний опис яких потребуватиме подальших ґрунтовних досліджень.

Література

1. Економічна енциклопедія.-Том 3: П-Я / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) ... Економічна енциклопедія: У трьох томах.-Том 1. – Київ: Видавничий центр. Академія. 2000. – 864 с.
2. Завадський Й. С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК: [підручник] / Й. С. Завадський. – К. : Вища школа, 1992. – 367 с.
3. Измалков С. Теория экономических механизмов / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 5–27.
4. Ільницька Г. Я. Формування фінансово-економічного механізму управління підприємством / Г. Я. Ільницька // Науковий вісник. Український державний лісотехнічний університет: Збірник науково-технічних праць. – 2004. – Вип. 14.7. – С. 291–294.
5. Козаченко А. В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности : [монография] / А.В. Козаченко. — Донецк: ИЭП НАНУ, 1998. — 348 с.
6. Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна.- М.: Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.

7. Круглов М.И. Стратегическое управление компанией / М.И. Круглов. – М. : Русская Деловая Литература, 1998. – 768 с.
8. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с фр. / А. Кульман.– М.: АО «Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993.– 192 с.
9. Маевский В. П. Экономический механизм оперативного управления производством на предприятии в условиях регулируемого рынка / В. П. Маевский, М. В. Радиевский. - Минск : БелНИИИТИ, 1990. – 48 с.
10. Маркс К. Дебаты о свободе печати / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1963 г. – 540 с.
11. Маскин Э. С. Конструирование экономических механизмов: как реализовать социальные цели: докл. к X Междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 7-9 апреля 2009 г. / Эрик С. Маскин ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики; пер. с англ. Ю. М. Яновской ; ред. пер. Ф. Т. Алескерова. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2009. — 22 с.
12. Моисеев Н.Н. Человек, среда, общество/ Н.Н. Моисеев. – М.: Наука, 1982. – 240с.
13. Словник іншомовних слів./ За заг. ред. О.С. Мельничука. – К., 1974. – 776с.
14. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С.М. Гончарова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
15. Maskin E. Nash equilibrium and welfare optimality/ E. Maskin.// Review of Economic Studies. – 1999. – Vol. 66, No 1. – P. 23-38.

References

1. Ekonomichna entsyklopediya.-Tom 3: P-Ya / Redkol.: S.V. Mochernyy (vidp. red.) ... Ekonomichna entsyklopediya: U tr'okh tomakh.-Tom 1. – Kyiv: Vydavnychy tsestr. Akademiya. 2000. – 864 s.
2. Zavads'kyu Y. S. Upravlinnya sil'skohospodars'kym vyrobnytstvom u systemi APK: [pidruchnyk] / Y. S. Zavads'kyu. – K. : Vyshcha shkola, 1992. – 367 s.
3. Izmalkov S. Teoriya jekonomicheskikh mehanizmov / S. Izmalkov, K. Sonin, M. Judkevich // Voprosy jekonomiki. – 2008. – № 1. – S. 5–27.
4. Il'nyts'ka H. Ya. Formuvannya finansovoekonomichnoho mekhanizmu upravlinnya pidpryyemstvom / H. Ya. Il'nyts'ka // Naukovyy visnyk. Ukrayins'kyy derzhavnyy lisotekhnichnyy universytet: Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats'. – 2004. – Vyp. 14.7. – S. 291–294.
5. Kozachenko A. V. Mehanizm strategicheskogo upravlenija krupnymi proizvodstvenno-finansovymi sistemami promyshlennosti : [monografija] / A.V. Kozachenko. — Doneck: IJeP NANU, 1998. — 348 s.
6. Kratkij jekonomicheskij slovar' / Pod red. A.N. Azrilijana.- M.: Institut novej jekonomiki, 2001. – 1088 s.
7. Kруглов М.И. Стратегическое управление компанией / М.И. Круглов. – М. : Russkaja Delovaja Literatura, 1998. – 768 s.
8. Kul'man A. Jekonomicheskie mehanizmy: Per. s fr. / A. Kul'man.– М.: АО «Izd. gruppya «Pro- gress», «Univer», 1993.– 192 s.
9. Maevskij V. P. Jekonomicheskij mehanizm operativnogo upravlenija proizvodstvom na predprijatii v uslovijah reguliruемого рынка / V. P. Maevskij, M. V. Radievskij. - Minsk : BelNIINTI, 1990. – 48 s.
10. Marks K. Debaty o svobode pečhati / K. Marks, F. Jengel's. – М. : Politizdat, 1963 g. – 540 s.
11. Maskin Je. S. Konstruirovanie jekonomicheskikh mehanizmov: kak realizovat' social'nye celi: dokl. k X Mezhdunar. nauch. konf. po problemam razvitija jekonomiki i obshhestva, Moskva, 7-9 aprelja 2009 g. / Jerik S. Maskin ; Gos. un-t – Vysshaja shkola jekonomiki; per. s angl. Ju. M. Janovskoj ; red. per. F. T. Aleskerov. – М. : Izd. dom GU VShJe, 2009. — 22 s.
12. Moiseev N.N. Chelovek, sreda, obshhestvo/ N.N. Moiseev. – М.: Nauka, 1982. – 240с.
13. Slovnyk inshomovnykh sliv / Za zah. red. O.S. Mel'nychuka. – К., 1974. – 776с.
14. Tlumachnyy slovnyk ekonomista / za red. prof. S.M. Honcharova. – К.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2009. – 264 s.
15. Maskin E. Nash equilibrium and welfare optimality/ E. Maskin.// Review of Economic Studies. – 1999. – Vol. 66, No 1. – P. 23-38.

Надійшла 15.09.2013; рецензент: д. е. н. Лук'янова В. В.